

Bohdan Hutiw

Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki
ORCID: 0000-0001-8535-3590

**ВПЛИВ РИМСЬКОГО ПРАВА
НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ
ДЕРЖАВИ-МІСТА ВАТИКАН****Вступ**

Римське право – правова система Стародавнього Риму, що діяла в Римській державі (царського, республіканського періодів і періоду імперії) та Візантії. Розвиток римського права охоплює понад тисячу років юриспруденції, від Законів Дванадцяти таблиць (бл. 439 р. до Р. Х.) до лат. *Corpus Iuris Civilis* (528-35 pp.) імператора Юстиніана I. Римське право стало основою всіх правових систем у континентальній Європі, Ефіопії та найдавніших Європейських колоніях, зокрема в Латинській Америці. В тому числі, воно значним чином вплинуло на правову систему Папської держави, а відтак і Держави-міста Ватикан.

Автором висвітлено процес формування канонічного права, як основного джерела правової системи Держави-міста Ватикан. Зокрема встановлено, що римське право мало беззаперечний вплив на розвиток канонічного права, на його структуру та зміст, про що свідчать декілька його кодифікацій.

Також, в даній праці розглядається процес розвитку римського права, створення його нових збірників, зводів і кодифікацій, та їх вплив на становлення та розвиток Папської держави. Зокрема опрацьовано: Міланський едикт, Кодекс Феодосія, звід законів Юстиніана, «Декрет Граціана» тощо.

Основа частина

Римське право в історії людства посідає особливе місце. Із нерозвинутої, переважно архаїчної системи патріархального права, що мало вузьконаціональний характер, воно перетворилося на загальне право всього Стародав-

нього світу. Причому окремі його інститути застосовуються і у найсучаснішому праві¹.

На перших ступенях свого розвитку римське право характеризується станом злиття публічного і приватного права, виокремлення яких відбувалося поступово в ході історичного процесу. Підставами цього вважають: вивільнення особистості від її зв'язків із суспільними союзами (рід, сім'я тощо); посилення державної влади і зосередження в її руках функцій публічного права; перехід натурального господарства в грошове².

Римське право пройшло понад тисячолітню історію свого становлення та рецепції в різні правові сім'ї. Сучасні національні правові системи ґрунтуються на подібних загальних принципах, правовій культурі, правовій доктрині, правових традиціях, санкціонованих і несанкціонованих звичаях та ін. Саме ці правові категорії становлять, насамперед, підґрунтя будь-якої правової системи і сім'ї. Вони створюють фундамент і наповнюють собою кожен національну правову систему і правову сім'ю³. Такий міцний фундамент національним правовим системам надало римське приватне право завдяки рецепції⁴.

Щодо самого поняття рецепції римського права, то на нашу думку, найбільш точним є визначення проф. В. І. Борисової та Л. М. Баранової, а саме, рецепція римського приватного права – це процес відродження й пристосування загальних положень та засад цього права окремими правовими системами в умовах певних суспільно-економічних відносин⁵.

Отже, яким чином рецепція римського права вплинула на правову систему Держави-міста Ватикан та на історію становлення Католицької Церкви загалом, пропонуємо розглянути далі.

Держава-місто Ватикан має давнє історичне коріння, пов'язане із зародженням християнства, розвитком його церковно-організаційних структур, становленням інституцій папства, його володінь, формуванням на їх основі державної влади із понад тисячолітнім функціонуванням Папської держави (області), яку є всі підстави вважати попередницею сучасного Ватикану. Крім цього історичного аспекту, дослідження процесів становлення, а відтак функціонального розвитку усіх державницьких інститутів її неодмінно

¹ В.І. Борисова, Л. М. Баранова, Основи римського приватного права: Підручник, Право 2008, с. 5.

² Ю.С. Гамбаров, Гражданское право. Общая часть, Зерцало 2003.

³ А.Х. Саидов, Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): учебник, Юрист 2000, с. 157–171.

⁴ С.Д. Гринько, Значення типології рецепції римського права для правових систем європейських країн, в: Приватне право і підприємництво 2014/ Вип. 13, с. 9.

⁵ В.І. Борисова, Л.М. Баранова..., с. 11.

пов'язані із правовими аспектами. Суть їх полягає у тому, що процеси державотворення відбувалися одночасно й на основі наявних у певні історичні періоди правових порядків. Отже, у цьому контексті розгляд багатоманіття правових проблем, що виникали і вирішувалися протягом усієї історії Християнської, а згодом Католицької Церкви, слід проводити у тісному переплетінні з морально-етичними категоріями, що так чи інакше засновувалися на божественних істинах. Тож правосуб'єктність церкви на початках християнізації Західної Римської імперії, а згодом Римського екзархату закріплювалася приписами римського права, в результаті рецепції якого удосконалювалося і розвивалося канонічне право, релігійне за змістом, але типове за структурою і формою для романо-германської правової сім'ї. Саме кодифіковане канонічне право є основою правової системи Ватикану.

Оскільки Ватикан є правонаступником Папської держави, слід розглянути процес формування канонічного права та рецепції в нього римського приватного права ще з часів утворення папських володінь.

Виникнення та інституційне оформлення християнської Церкви (I-IV ст. н.е.) (а, отже, і поява та початок дослідження канонічного права) відбувалося на фоні розквіту римського класичного права. Римське класичне право традиційно (зважаючи на особливості давньоримської автохтонної релігії та державне ставлення до релігійних утворень) відносило наділене релігійним характером "священне право" (*jussacrum*) до сфери публічного права⁶.

Об'єктивними чинниками, що у значній мірі зумовили нову не обтяжену наперед визначеними аксіологічно-правовими постулатами постановку цього питання, стали рецепція римського класичного права та секуляризація суспільного життя. Рецепція, що сприяла поширенню поглядів на римське право як на своєрідну ідеальну систему права (усвідомлюючи, втім, відсутність за ним засобів державного примусу) зробила знову актуальним теоретичне питання розподілу всіх сфер і галузей права (а, отже, і канонічного права Церкви) на типи і види (зокрема, на публічне та приватне право). Секуляризація суспільства⁷, що призвела до істотного звуження впливу релігії та Церкви на різні сфери соціальної дійсності, дозволила відокремити канонічне право у окремий об'єкт вивчення. Воно почало сприйматися вже не лише як невід'ємна частина певної системи національного права, підрозділ делегованого законодавства чи сукупність легалізованих державою норм, а в якійсь мірі, як самодостатнє об'єктивно існуюче явище⁸.

⁶ Дигести Юстиніана – Избранные фрагменты в переводе И.С. Перетерского, Москва 1984, с. 23.

⁷ А.А.Ерышев, Н.П. Лукашевич, Социология религии, Киев 1999, с. 109.

⁸ С.В. Місевич, Місце канонічного права в системі правових явищ, в: Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук, праць., Вип. 660: Правознавство. – Чернівці/2013, с. 20.

Одним з перших актів Римської імперії, який мав вагоме значення для християнства, а відтак і для формування канонічного права – був Міланський едикт 313 р., який був виданий імператорами західної і східної частини Римської імперії Константаном I Великим (306-337 рр.) та Ліцинієм (308-324 рр.) в Медіолані (сучасний Мілан). Християнству нарешті було надане право легального існування на всій території держави і який став правовою підставою виникнення та в подальшому поширення папських володінь.

Отже, християнство було остаточно визнано релігією, дозволеною нарівні з усіма іншими культурами, що існували і були чинними у Римській імперії. Християнам забезпечувалася свобода існування, усім дозволявся безперешкодний перехід в цю релігію. Це свідчило про встановлення Міланським едиктом рівноправності усіх релігій та свободи віросповідання: «кожному дарується свобода звернутися до тієї віри, яка, на його думку, йому підходить»⁹.

У контексті нашого дослідження слід вважати особливо значущим те, що Міланським едиктом врегульовувалися майнові і насамперед земельні права християн, як громади чи спільноти, об'єднаних церквою, так і окремих осіб. Надавалося розпорядження про безоплатне повернення християнам не лише місць зібрань для богослужінь, а й усієї власності, конфіскованої під час їх переслідування. Якщо ж така власність виявлялася придбаною приватними особами, то такі власники могли вимагати компенсацію за вилучення в них цього майна, причому не від християн, а з казни, у розмірі тієї суми, яку вони заплатили. Це має певні ознаки рецепції норм римського цивільного права, що важливо підкреслити. Адже саме на той час припадають в європейській юриспруденції процеси, які, за обґрунтованим висновком відомих українських правознавців професорів Одеської національної юридичної академії подружжя О. та Є. Харитонових, «належать до найбільш помітних явищ у розвитку європейських цивілізацій протягом останніх півтора тисячоліття» (йдеться про рецепції римського права.)¹⁰.

Константан у Міланському едикті визначив християнську общину як *corpus christianorum*. За тодішнім загальним цивільним правом такі корпорації користувалися правом набувати майно: 1) шляхом купівлі, 2) через дарування (*donatio*) і 3) за заповітом. Право надбання майна церквою шляхом купівлі не підлягало сумніву. Правом *donatio* (подарунок) церква користувалася з 321 р. Спеціальне законодавство з цього питання стосувалося лише його деталізації.

⁹ Л.О. Попсуенко, Міланський едикт 313 р. – юридичне підґрунтя в процесі формування правового статусу Християнської церкви, в: Актуальні проблеми політики 2009/ Вип. 36, с. 328–329.

¹⁰ Є. Харитонов, Від осмислення рецепції римського права – до формування загальної теорії взаємодії правових систем, в: Право України 2014, № 1, с. 278.

Отримання майна за заповітом у римському праві було ускладнене, бо діяв принцип – *donations*. Визначний юрист періоду класичного розвитку цього права Доміцій Ульпіан, який своєю консультативною практикою відчутно впливав на його розвиток і застосування (а це тривало й у періоди початкової рецепції римського права), встановив норму, згідно з якою не можна призначати спадкоємцями «невизначених осіб» (*personae incertae*) – цілі міста, всіх громадян міста, навіть богів. Керуючись цією нормою, влада не дозволяла церкві як корпоративному утворенню отримувати спадок. Для того, щоб заповіт не був скасований, доводилося вдаватися до *fideicommissum* (або простішою мовою – юридичних хитрощів): майно довіряли одному з членів церкви, який згодом передав його християнській общині. Отже, як ми бачимо, рецепція римського права мала місце вже у Міланському едикті 313 р., який мав безпосередній вплив на утворення Християнської Церкви та на розвиток канонічного права загалом.

Конституцією від 3 липня 321 р. Константин визнав за церквою право отримувати спадщину. Цей закон не піддавався згодом жодним обмеженням¹¹, що підтверджено таким правилом Кодексу Феодосія: «Нехай у кожного буде право залишити, що захоче, зі свого майна [у заповідальному розпорядженні] на випадок смерті на користь священного католицького і шанованого зібрання [Церкви]»¹².

Після остаточного розпаду Західної Римської імперії (476р.), яка проіснувала майже тисячу років, у період раннього Середньовіччя протягом V ст., визначення та юридичне закріплення правового статусу Християнської Церкви, а також і її майнових, у т. ч. земельних, прав та, відповідно, формування папських володінь було продовжено за правовими нормами, зафіксованими у Кодексі Феодосія (*Codex Theodosianus*), – першому офіційному збірнику конституцій. У ньому зібрано розпорядження імператорів з початку IV ст. Кодекс укладено протягом 435-438 рр. за правління Феодосія II Молодшого (408-450) – імператора Східної Римської імперії. Він став першим офіційним кодифікованим актом римського права у вигляді збірки із шістнадцяти книг, що містять систематизовані та узгоджені імператорські конституції – від 1 червня 311 і до 16 березня 437 р. Саме Кодекс Феодосія, як зазначає Л. Попсуєнко, став основним джерелом принципів та юридичних норм, що визначили характер канонічного права¹³.

¹¹ Вибори за кордоном, що відбулися у січні-березні 2013 року, в: Вісник Центральної виборчої комісії. (Київ), 2013/ № 1/(25), с. 102.

¹² Второй титул шестнадцатой книги Кодекса Феодосия. Перевод, краткий историко-правовой комментарий Е. В. Сильвестровой, в: Вестник ПСТГУ I: Богословие. Философия 2010, с. 38.

¹³ Л.О. Попсуєнко, Значення Кодексу Феодосія для формування канонічного права, в: Актуальні проблеми держави і права 2005/Вип. 25, с. 290.

Кодекс вважається першою пам'яткою права, в якому релігійні питання є не лише предметом правотворчості, а й виділені в окрему групу. Усі вони зібрані у книзі XVI під назвою «Про універсальну або католицьку церкву». У Кодексі зазначається, що Християнською Церквою визнається церква нікейська, що вона є частиною державного апарату, частиною держави, організацією, що не може існувати окремо від держави, оскільки питання її культури, внутрішньої структури та ієрархії вирішуються імператором¹⁴.

Книга XVI поділена на 11 титулів, в яких зібрано 201 фрагмент імператорських конституцій. Існує кілька перекладів книги сучасними європейськими мовами, зокрема французькою та англійською. Перший і другий титули та кілька фрагментів цієї книги перекладено російською мовою. Перший титул присвячений загальним питанням християнської віри, другий – християнським єпископам і клірикам¹⁵. А багато питань, що стосуються майнових (земельних) прав Церкви, врегульовано в інших книгах Кодексу. Так, у книзі V є титул 3 «Про кліриків і монахів», де, зокрема, подано закон 434 р. про спадкування спадщини, конкретизовано низку важливих норм¹⁶.

Книга XVI Кодексу Феодосія містить також деякі положення майнового характеру, зокрема, щодо позбавлення єретиків їхніх землеволодінь на користь Церкви. Історик П. Астапенко, зокрема виділяє таку норму: «...Після того, як вони (єретики) відступлять від віри [католицької], не будуть мати можливості здійснювати заповіді або робити дарунки ... Їхні дарування і заповіді будуть скасовані; їхня спадщина буде набута тими спадкоємцями, на яких поширюється право спадкування за законом (за умови, що вони є християнами)». «Якщо [...] єретики (єпископи, пресвітери і всі їхні старшини і служителі) спорудять в будь-якому маєтку свої церкви або місця зібрань, то земельні володіння будуть виндицировані у власність і під контроль католицької церкви» (конституція від 30 січня 412 р. та її попередниця конституція з аналогічним змістом від 22 лютого 407 р.)¹⁷ Отже, виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що рецепція римського приватного права істотно відобразилась на Кодексі Феодосія, і зокрема на його XVI книзі «Про універсальну або католицьку церкву».

¹⁴ Л.О. Попсуєнко, Правовий статус Християнської церкви за римським імператорським законодавством IV ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. – Історія держави і права і історія політичних, Одеса 2006, с. 9, 11.

¹⁵ Второй титул шестнадцатой книги Кодекса Феодосия. Перевод, краткий историко-правовой комментарий Е. В. Сильвестровой, в: Вестник ПСТГУ I: Богословие. Философия 2010.

¹⁶ Первый титул шестнадцатой книги Кодекса Феодосия. Вводная статья, перевод, краткий историко-правовой комментарий, в: Вестник ПСТГУ. I: Богословие. Философия 2009.

¹⁷ П.Н. Астапенко, Нормативно-правовые основы деятельности религиозных конфессий в римском праве постклассического периода, <http://kenoma.chat.ru/gnost/theod.htm> (10.04.2019).

Безперечно, кодифікаційні процеси істотно впливали на правозастосування. На нашу думку, слід відзначити, що найважливішою стала кодифікація римського права, проведена вже на початку VI ст., тобто після падіння Західної Римської імперії. Ініціатор кодифікації східноримський імператор Юстиніан розпорядився це зробити 525 р., призначивши комісію з 10 осіб на чолі із константинопольським професором права Теофілом. Цього разу йшлося не лише про систематизацію наявних актів, використовуючи три попередні кодекси імператорських конституцій, а про опрацювання, усунення архаїзмів, застарілих джерел та насамперед про пристосування чинних джерел права до потреб тогочасного регулювання суспільних відносин. Отже, проводилась фахова творча робота.

Як цінна пам'ятка римського права, кодекс структурно включав 12 книг, кожна з яких поділялася на титули. Характерно, що пріоритет віддано церковним приписам, т. зв. «божественним повчанням» У першій книзі подані конституції з церковного (канонічного) права. «Вона починається з санкцій за богохульства, ганьблення Святої Трійці, зневажливого ставлення до Церкви і т. ін. Далі йде виклад прав і привілеїв Церкви, обмеження правоздатності єретиків, іудеїв та ін.»¹⁸.

Протягом віків відбувалося формування архітекτονіки канонічного права. Канонічне право – частина публічного права. Дану теорію можна вважати однією з найдавніших. Положення римського класичного права, відповідно до якого, релігія вважалася справою державною, а, отже, частиною публічного права, що беззастережно домінували у епоху християнської античності, було розвинено і деталізовано середньовічними каноністами. Поширенню таких поглядів сприяло тривале існування багатьох християнських церков як носіїв державної релігії, тісний зв'язок між церковними та державними органами¹⁹. «Римо-католицька Церква, – зазначає проф. С. Сливка, здійснювала кодифікацію канонічного права, у результаті чого появились «Декрет Граціана», «Декрет Григорія IX», «Корпус канонічного права», «Постанови Климента», «Екстраваганти», «Кодекс канонічного права». До джерел канонічного права католицької Церкви належать Лже-Ісидорів збірник, канонічний кодекс Західної Церкви, папські декрети (булли, бреве), правила Апостольської канцелярії, прості апостоличні документи та ін. Крім того, архітектоніку католицького канонічного права формували собори – VIII Вселенський (869 р.), Латеранські (1123, 1139, 1179, 1215, 1516–1517 рр.), Ліонські (1245, 1274 рр.), Пізанські (1409 р.), Констанцький (1414–1418 рр.), Базельський (1431 р.), Ферраро-Флорентій-

¹⁸ Б.Й. Тищик, Історія держави і права країн Стародавнього світу: навч. Посібник, Львів 2001, с. 344–345.

¹⁹ С.В. Місевич, Місце канонічного..., с. 21.

ський (1439 р.), Тридентський (1545–1563 рр.), а також помісні провінційні собори²⁰.

Як вважають учені, «джерела канонічного права – «старого» римського права – *ius antiquum romanum* – належать ще до ранньохристиянської літератури (Святе Письмо, Діяння Святих Апостолів, Послання до римлян та ін.). У XI – XII ст. сформувалося нове канонічне право (*iusnovum*). У такому істотному реформаторському поступі важливу роль відіграло укладання й поширення протягом 1140-1141 рр. декрету Граціана «Гармонія неузгоджених канонів» (*Concordia discordantium canonum*), в якому було зведено, прокоментовано близько 3800 текстів канонічних актів. До їх тлумачення і коментування долучилися фахівці каноністи, професори університетів, де викладалося канонічне право (своїм декретом це запровадив Папа Григорій VII). Так монах із Болонії Граціан провів систематизацію і нову інтерпретацію різноманітних норм, ґрунтовно опрацювавши першоджерельний матеріал і видавши збірник, що став основним джерелом для розвитку науки канонічного права, відокремленого від теології та римського права²¹.

Власне тоді завершився процес становлення канонічного права (а до цього великою мірою були причетні вищезгадані кодифікаційні заходи, результати роботи соборів, правотворчість пап, які ухвалювали концептуальні рішення – (конституції, булли, бреве, рескрипти, енцикліки та ін.) як самостійної правової системи західноєвропейського суспільства. Чіткішим став її юридичний аспект, утвердилося й саме поняття «канонічне право» («*Iuscanonicum*»).

Велику вагу канонічному праву надавала його традиційність, оскільки воно коренями походило ще з античних часів, ґрунтувалося на високорозвиненій римській правовій культурі. Як ми вже зазначали, канонічне право запозичало багато понять і норм римського права, особливо в питаннях власності, спадкування й договорів. Зокрема, Граціан використовував при складанні Декрету як загальну схему побудови інституцій Юстиніана, так і величезну кількість виписок із джерел римського цивільного права. Римська церква протягом середніх віків у всіх своїх мирських справах керувалася виключно римським правом, ігноруючи розрізнені варварські звичаї й закони германських племен. Ось чому нерідко церква характеризується як хранителька римського права²².

²⁰ С.С. Сливка, *Канонічне право: навч. Посібник*, в: Вид. 3-є, перероб. і допов. Х. Право/2016, с. 57.

²¹ Б.Й. Тищик, *Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній Новий час): навч. посібник / за ред. проф. Б. Й. Тищика*, Львів 2006, с. 334.

²² Д.В. Лук'янов, *Канонічне право: поняття та особливості*, в: *Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. Національна академія правових наук України*, Науко-

Беручи за основу римське право, вже в XII–XIII ст. канонічне право являло собою не просто сукупність правил поведінки з різних питань, віднесених до компетенції церкви, а чітку систему права зі своєю структурою. Причому аналітичне об'єднання канонічного права, його докладна логічна систематизація відштовхувалися від уявлення про те, що в основі різноманіття правових норм і процедур лежить деякий набір фундаментальних правових принципів і що завдання юристів – знайти ці принципи й привести право у відповідність до них. На підґрунті римського права та юрисдикції Святого Престолу над певними класами осіб і категоріями справ виникло декілька галузей канонічного права – корпоративне, кримінальне, шлюбно-сімейне, спадкове, право власності, договірне й процесуальне право²³.

Наступний звід, що отримав назву «Corpusjuriscanonici», був підготовлений до 1500 року. Офіційно схвалений Григорієм XIII у 1580 році, він ґрунтувався на основі класичних середньовічних канонічних збірників і містив багато підробок, занесених до нього через «Декрет Граціана» із Лже-Ісидорова збірника. Однак, аж до 1917 року «Corpusjuriscanonici» залишався найважливішим збірником джерел чинного права Римсько-католицької Церкви, незважаючи на те, що цілий ряд законів не міг регулювати канонічне право в новий час через те, що світське право в католицьких і тим більше некатолицьких державах вже виключало правові принципи, що лежать в основі цього середньовічного кодексу²⁴.

Наступною кодифікацією був Кодекс канонічного права 1917 року, який був прийнятий Папою Бенедиктом XV. У використанні цей «Кодекс» був вельми зручним завдяки своїй систематизації, а також тому, що включав в себе більшу частину правових норм, що діють в Католицькій Церкві. Систематика «Кодексу» 1917 року раніше була пов'язана з класичним, трьохчастинним, діленням римського права: особи – речі – дії. Такий розподіл є малоприсадибним для вираження зв'язку між канонічною нормою і церковним таїнством. Скажімо, той факт, що юридичні норми щодо таїнств віднесені до розділу «Про речі», був визнаний як неприпустимий. З публікуванням цього «Кодексу» П'я-Бенедикта законодавча діяльність в Католицькій Церкві, не припинялася. Через це, через всього лише сорок років після видання цього «Кодексу», у Ватикані серйозно задумалися над його удосконаленням²⁵.

во-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування, Право 2011/ Вип. 21, с. 81.

²³ *Ibidem*, с. 81–82.

²⁴ Кодекс канонічного права, <https://uk.wikipedia.org> (10.04.2019).

²⁵ *Ibidem*.

25 січня 1983 р. Папа Іван-Павло II видав новий Кодекс канонічного права (Codex iuris canonici) Католицької Церкви, який став юридичним відображенням її оновлення, розпочатого II Ватиканським собором. Він діє і на сьогоднішній день та є фундаментальною основою правової системи Держави-міста Ватикан, та також базується на римському праві. Зокрема вплив римського права чітко простежується в таких розділах, як: розділ VI – фізичні та юридичні особи, розділ VII – юридичні акти, розділ X – строки давності тощо.

Висновки

Таким чином, канонічне право можна визначити як релігійно-правову систему, що регулює суспільні відносини всередині громади, яка сповідує християнство, та яка розвивалася та взяла за основу норми римського права²⁶.

Отже, незважаючи на те, що офіційно сучасному Ватикану лише дев'яносто років, проте, він успадкував понад півтора тисячолітню історію становлення, існування, розвитку, функціонування різних форм державності, державно-правових інститутів, правових традицій, які формувалися спочатку за звичаєвим, а згодом за канонічним і церковним правом, які брали своє начало від римського права. Саме на таких концептуально визначених засадах відбулося становлення цього міжнародно-правового суб'єкта, що є також адміністративним центром Вселенської Католицької Церкви.

Бібліографія

- Астапенко П.Н., Нормативно-правовые основы деятельности религиозных конфессий в римском праве постклассического периода, <http://kenoma.chat.ru/gnost/theod.htm> (10.04.2019).
- Борисова В.І., Баранова Л.М., Основи римського приватного права: Підручник, Право 2008.
- Вибори за кордоном, що відбулися у січні-березні 2013 року, в: Вісник Центральної виборчої комісії. (Київ), 2013, № 1/(25).
- Второй титул шестнадцатой книги Кодекса Феодосия. Перевод, краткий историко-правовой комментарий Е. В. Сильвестровой, в: Вестник ПСТГУ I: Богословие. Философия 2010.
- Гамбаров Ю.С., Гражданское право. Общая часть, Зерцало 2003.
- Гринько С.Д., Значення типології рецепції римського права для правових систем європейських країн, в: Приватне право і підприємництво 2014/ Вип. 13.
- Дигесты Юстиниана – Избранные фрагменты в переводе И.С. Перетерского, Москва 1984.

²⁶ Д.В. Лукьянов, Канонічне право..., с. 83.

- Ерышев А. А., Лукашевич Н. П., Социология религии, Киев 1999.
- Кодекс канонічного права, <https://uk.wikipedia.org> (10.04.2019).
- Попсуєнко Л.О., Значення Кодексу Феодосія для формування канонічного права, в: Актуальні проблеми держави і права 2005/Вип. 25.
- Попсуєнко Л.О., Правовий статус Християнської церкви за римським імператорським законодавством IV ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. – Історія держави і права і історія політичних, Одеса 2006.
- Лук'янов Д.В., Канонічне право: поняття та особливості, в: Державне будівництво та місце самоврядування: зб. наук. пр. Національна академія правових наук України, Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування, Право 2011/ Вип. 21.
- Місевич С.В., Місце канонічного права в системі правових явищ, в: Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць., Вип. 660: Правознавство. – Чернівці/2013.
- Первый титул шестнадцатой книги Кодекса Феодосия. Вводная статья, перевод, краткий историко-правовой комментарий, в: Вестник ПСТГУ. I: Богословие. Философия 2009.
- Попсуєнко Л.О., Міланський едикт 313 р. – юридичне підґрунтя в процесі формування правового статусу Християнської церкви, в: Актуальні проблеми політики 2009/ Вип. 36.
- Саидов А.Х., Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): учебник, Юрист 2000.
- Сливка С.С., Канонічне право: навч. Посібник, в: Вид. 3-є, перероб. і допов. Х. Право/2016.
- Тищик Б.Й., Історія держави і права зарубіжних країн (*Середні віки та ранній Новий час*): навч. посібник / за ред. проф. Б. Й. Тищика, Львів 2006.
- Тищик Б.Й., Історія держави і права країн Стародавнього світу: навч. Посібник, Львів 2001.
- Харитонов Є., Від осмислення рецепції римського права — до формування загальної теорії взаємодії правових систем, в: Право України 2014, № 1.

WPLYW PRAWA RZYMSKIEGO NA SYSTEM PRAWNY PAŃSTWA MIASTA WATYKAN

Streszczenie

W artykule naukowym autor ustalił, że prywatne prawo rzymskie miało wpływ na wszystkie systemy prawne, w szczególności na system prawny Państwa Watykańskiego. Autor podkreślił proces kształtowania prawa kanonicznego jako podstawowego źródła systemu prawnego Państwa Watykańskiego. W szczególności ustalono, że prawo rzymskie miało niepodważalny wpływ na rozwój prawa kanonicznego, na jego strukturę i treść, o czym świadczy kilka jego kodyfikacji. Ponadto w pracy analizowany jest proces rozwoju prawa rzymskiego, tworzenie jego nowych zbiorów, grup zbiorów i kodyfikacji oraz ich wpływ na powstanie i rozwój Państwa Kościelnego. Omówiono także źródła takie jak: Kodeks Teodozjański, grupę zbiorów Justyniana, Dekret Gracjana itd.

Słowa kluczowe: Państwo Watykańskie, system prawa, Kodeks Teodozjański, Dekret Gracjana, Kodeks prawa kanonicznego

THE INFLUENCE OF ROMAN LAW ON THE LEGAL SYSTEM OF THE CITY-STATE VATICAN

Summary

The author of the research paper established that Roman Private Law had effect on all legal families and systems, in particular, the legal system of the Vatican City State. The process of Canon Law formation as the main source of a legal system of the Vatican City State was highlighted. Particularly, it was established that Roman Law had direct influence on development of the Canon Law, its structure and content, which is evidenced by its several codifications. Also, Roman Law development process, creation of new compilations, abridgments and codifications of law as well as their influence on formation and development of the Vatican state is considered in the paper. In particular, the Codex Theodosianus, the Corpus Juris Civilis, the Decretum Gratiani, etc. were worked out.

Keywords: the Vatican City State, legal family, the Codex Theodosianus, the Decretum Gratiani, Code of Canon Law